

Павленко Ірина Григорівна.

Освіта України в умовах військового конфлікту на Донбасі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Лисичанськ 27 лютого 2017 р.). – Лисичанськ : ВП «Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка» – Лисичанськ : ФОП Пронькіна К. В. – 2017. – 219 с. – С. 150 – 154.

Павленко Ірина Григорівна
Луганський національний
університет
імені Тараса Шевченка
м. Старобільськ

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У часи незалежності України проблема виховання громадянина постала перед суспільством як завдання державної ваги. Підтвердження цьому є в основних програмних документах, що визначають систему концептуальних ідей та поглядів на стратегію і основні напрями розвитку освіти на етапі її модернізації. Зокрема, Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI ст.), Закон України «Про загальну середню освіту» характеризують громадянське виховання як невід’ємну складову національного виховання. У свою чергу «Концепція розвитку загальної середньої освіти» серед інших стратегічних завдань надає громадянському вихованню особливої значущості [6].

Сучасна українська наука, досліджуючи стратегічні напрями реформування освітньої системи, визначає виховання громадянина як об’єкт особливої уваги. Громадянське виховання базується на системі цінностей, які через культуру, традиції, філософію, релігію вказують на вектор виховних зусиль, спрямованих на формування особистості громадянина. З огляду на це актуальним у контексті нашого дослідження є система цінностей як ядра особистості, розроблена І.Бехом. Наголошуючи на пріоритетності для

розвитку суспільства духовних цінностей, він зазначив, що «людина може бути ціннісним центром ... за умови, що вона сповна оволоділа культурно-духовними надбаннями як регуляторами своєї життєдіяльності. Загальнолюдський ідеал особистості пов'язаний саме із змістовною характеристикою її ціннісної системи» [1, с. 28].

Громадянські цінності ґрунтуються на усвідомленні кожною людиною своєї незалежності до суспільства, власного місця у громадянському і політичному житті країни; прагненні до соціальної гармонії і справедливості; дотриманні норм суспільного життя, основних законів України. Конституції; усвідомленні своїх прав і обов'язків; готовності до захисту Батьківщини; толерантному ставленні до представників інших держав. Повазі до національних цінностей інших народів.

Проблемі громадянського виховання учнівської молоді присвячені праці Р.Арцишевського, П.Вербицької, О.Докукіної, П.Ігнатенка, Л.Канішевської, І.Кецика, Б.Кобзаря, В.Кожохар, Н.Косаревої, В.Кременя, Л.Крицької, В.Оржехівського, О.Пометун, А.Розенберга, О.Сухомлинської, К.Чорної та ін.

Аналізуючи праці сучасних учених, можна сказати, що багато хто громадянське виховання розуміє як процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що надає людині можливість відчувати себе морально, соціальне, політичне, юридичне дієздатною та захищеною. Воно покликане виховувати особистість чутливою до свого оточення, долучати її до суспільного життя, в якому права людини виступають визначальними. Громадянське виховання об'єднує в собі суспільну й приватну сфери.

Мета статті - розглянути деякі особливості громадянського виховання учнів у початковій школі.

Громадянське виховання ґрунтується на ідейному багатстві народу, його морально - етичних цінностях, виховній мудрості. Щоб діти стали народом, творцями своєї держави необхідно, аби вони за час навчання, виховання в сім'ї, школі міцно засвоїли духовність, культуру рідного народу,

глибоко пройнялися його національним духом, способом мислення і буття. Ці якості потрібно виховувати у дітей тими засобами, методами, способами, традиціями, мораллю, що вироблені народом упродовж усього історико - культурного розвитку, при цьому органічно поєднуючи ці засоби та методи з новітніми надбаннями європейського та світового культурно - педагогічного досвіду.

Як свідчить аналіз шкільної практики, успішність виховних впливів з метою виховання громадянськості молодших школярів залежить від умілого використання педагогами різних форм виховання, традиційних та інтерактивних методів.

Методи громадянського виховання – це напрями і способи діяльності вихователів і вихованців з метою формування громадянської позиції учнів початкових класів. Аналіз педагогічного досвіду Б. Бричка, Н. Волкової, М. Євтуха, Н. Мойсеюк, М. Скрипника, М. Ярмаченка дає можливість стверджувати, що єдиної класифікації методів виховання не існує через різноманітні підходи до їхнього розгляду, тлумачення та характеристики.

Розглянемо групи методів громадянського виховання молодших школярів. Перша група – методи усвідомлення громадянських цінностей суспільства. Загальною особливістю методів цієї групи є вербальність, оскільки їх джерелом виступає слово. До цієї групи методів відносяться: бесіда, розповідь, диспут, переконання, навіювання, приклад, переконування, навіювання, наслідування, метод прикладу (переважно їх називають соціально-психологічними методами) [3, с. 79]. За допомогою змістовного й емоційно забарвленого роз'яснення вчителя учні початкової школи усвідомлюють сутність громадянських цінностей, осмислюють їх, виявляють емоційно-ціннісні ставлення до них, що в кінцевому результаті сприяє формуванню переконань, громадянської позиції особистості. Другим призначення цієї групи методів є осмислення й оцінка вихованцями власного життєвого досвіду, мотивації своїх дій і вчинків [7].

Бесіда – один з найважливіших методів виховної роботи з

громадянського виховання, яку організовує і проводить учитель з метою поглиблення і перевірки уявлень учнів щодо окремих суспільно-політичних питань, прищеплення їм любові до Батьківщини. Впливаючи на почуття школярів, бесіда допомагає їм зрозуміти сутність суспільно-політичних подій, які відбуваються в державі, внутрішню та зовнішню політику України, її роль у суспільному житті народів світу та ін. [3].

Проведення виховних бесід громадянського спрямування сприяє формуванню почуттів пошани до історичного минулого нашого народу, вихованню громадянської свідомості, гідності, патріотизму.

Однією з кваліфікацій типів бесід громадянської спрямованості є наступна:

I група – бесіди, в яких розкриваються конституційні засади громадянського виховання, історичне минуле українського народу, його звичаї і традиції. Для бесід цього напрямку можна запропонувати такі теми, як: «Твої права дитино. Сторінками Конвенції про права дитини», «Символи і символіка української держави», «Історія козацтва, його культура і традиції», «Видатні українські військові командири, вчені, композитори, митці»;

II група – бесіди, які виховують школярів у дусі патріотизму, дружби між народами (теми: «Вітчизно моя, Україно!», «Ми любимо тебе, наша Україно», «Народи України – за мир», «Мій рідний край – земля моїх батьків» та ін.);

III група – бесіди, які охоплюють питання виховання моральних якостей, любові до своєї держави – України (теми: «Праця – обов'язок кожної людини», «Щоб в серці жила Батьківщина» тощо) [3].

Ефективність бесіди визначається досягненням поставленої мети, проявом зацікавленості, інтересу, етикою взаємостосунків, активної участю учнів.

У громадянському вихованні учнів початкової школи ефективним методом роботи є розповідь, яка слугує засобом поповнення знань моралі,

вироблення в учнів правильних моральних понять. Розповідь збагачує моральний досвід школярів прикладом моральної поведінки інших людей, а також дозволяє застосовувати позитивний приклад у вихованні.

Крім розповіді, ефективним методом у громадянському вихованні молодших школярів є диспут, який передбачає зіткнення різних, інколи протилежних точок зору. Зазвичай диспути проводять у середніх та старших класах на моральні, правові, політичні теми, що хвилюють молодь. Але елементи диспуту потрібно запроваджувати і в початкових класах, оговорюючи наступні питання - «Які твої права та обов'язки?», «Що таке подвиг?», «Які місця в нашому місті (селі) твої улюблені? Чому?».

Методи усвідомлення громадянських цінностей суспільства є своєрідним діалогом між учителем і вихованцем, в процесі якого здійснюється обмін думками, ідеями, цінностями. У молодшому шкільному віці важливо формувати здатність дитини пізнавати себе як члена сім'ї, родини, дитячого угруповання; як учня, жителя міста чи села; виховувати у неї любов до рідного дому, школи, вулиці, своєї країни, її природи, рідного слова, побуту, традицій.

У формуванні позитивного досвіду громадянської поведінки особистості вирішальну роль відіграє діяльність. У зв'язку з цим важливим у громадянському вихованні учнів початкової школи є методи організації діяльності і формування досвіду громадянської поведінки.

Наприклад, тренування – метод формування необхідних якостей особистості шляхом багаторазового повторення дій і вчинків учнів. У початковій школі тренування як загальний метод виховання доцільно використовувати для вирішення різноманітних завдань громадянського виховання: формування патріотизму, громадянськості, громадянської відповідальності, працелюбності, милосердя, культури поведінки та ін. Засоби реалізації методу тренування – різні форми навчальної роботи, позакласні виховні заходи, позашкільні форми навчання, спілкування, тобто будь-яка відповідним чином організована практична діяльність учнів

початкових класів.

Ще одним методом організації діяльності і формування досвіду громадянської поведінки є привчання, яке забезпечує організацію планомірного і регулярного виконання учнями певних дій з метою перетворення їх на звичні форми громадянської поведінки.

Таким чином, у громадянському вихованні молодших школярів учителям слід використовувати систему доцільних вправ, діючих на створення виховних ситуацій громадянського спрямування, які мають конкретний життєвий зміст.

Для становлення досвіду громадянської поведінки учнів початкової школи важливо, щоб дитина могла діяти не лише відповідно до вимоги вчителя, в межах його конкретного доручення, а й самостійно, мобілізуючи свої знання, почуття, волю, звички, цінності. З цією метою педагоги використовують ситуацію вільного вибору – метод виховання, що моделює момент реального життя, в якому виявляється і підлягає випробуванню на стійкість система вже сформованих позитивних дій, вчинків, ставлень. Ситуації вільного вибору можуть довго і стабільно визначати спрямованість поведінки і діяльності вихованця.

У психолого-педагогічних дослідженнях (Н. Волкова, Т. Григорчук, В. Іова, Л. Красномовець, Н. Мойсеюк) запропоновані й обґрунтовані такі методи, як тренування, привчання, прогнозування, ситуації вільного вибору. Ці та інші методи організації діяльності і формування досвіду громадянської поведінки базуються на практичній діяльності молодших школярів.

Наступна група методів – методи стимулювання діяльності й поведінки (Н. Волкова, Н. Мойсеюк). Методи цієї групи покликані регулювати, коригувати і стимулювати діяльність та поведінку вихованців. Серед них найефективнішими вважається гра, змагання, заохочення і покарання.

Гра – один з видів діяльності дитини, що полягає у відтворенні дій дорослих і стосунків між ними. Педагогічні ігри диференціюються відповідно до педагогічної спрямованості: дидактичні (організують у

процесі навчання), творчі педагогічні (розроблені педагогом з метою досягнення конкретних виховних завдань) [2].

Змагання - це метод спрямування природної потреби школярів у суперництві й пріоритеті на виховання потрібних їм і суспільству якостей. Він забезпечує випробування учнем своїх здібностей, відчуття товариської взаємодопомоги, передбачає облік і порівняння результатів діяльності, заохочення її учасників, сприяє розвитку громадянських якостей дітей, спонукає до наслідування загальноприйнятих норм поведінки [7].

Наступним ефективним методом громадянського виховання молодших школярів є заохочення. Це метод вираження громадянської позитивної оцінки поведінки і діяльності учнів. Дія заохочення полягає у збудженні позитивних емоцій, саме тому воно вселяє впевненість, створює добрий настрій, підвищує відповідальність.

Ще одним методом стимулювання діяльності й поведінки є покарання, яке має попереджувати небажані вчинки, гальмувати їх, викликати почуття провини перед собою та іншими людьми. Покарання має бути гуманним, таким, що не ображає людську гідність, ґрунтуватися на повазі вчителя до особистості учня.

В. Іова, Т. Люріна стверджують, що сьогодні виховний процес має переходити на становлення в особистості механізму саморегуляції на основі віри і почуття обов'язку, що потребує від педагогів нового підходу до технології реалізації концепції формування вільного громадянина, творчого, активного, здатного вирішувати завдання, які забезпечать поступ нації. За умов особистісно орієнтованого підходу до виховання особистість учня визначається відповідним рівнем вихованості, навчальної компетентності, комунікативними вміннями, духовними орієнтирами та цінностями, активною громадянською позицією. Такий підхід в організації виховної діяльності потребує від педагога введення інноваційних технологій, однією з яких є моделювання інтерактивних форм та методів громадянського виховання [5, с. 1 – 12]. Інтерактивні методи, як правило, припускають

моделювання реальних життєвих ситуацій, спільне вирішення проблем, рольові ігри. Тим самим означені методи як найбільше сприяють формуванню навичок і умінь, виробленню цінностей, створюють атмосферу співробітництва та взаємодії.

В педагогічному дослідженні М. Скрипника надається класифікація інтерактивних методів виховання:

I. Імітаційні – методи діалогічної взаємодії учасників виховання з метою обміну матеріальними та духовними цінностями («Моє ім'я», «Перше знайомство», «Хвилина мого життя», «Паперові літаки» та ін.).

II. Пізнавальні – методи пізнавальної взаємодії (діалогу) учасників з метою отримання нових знань, їх систематизації, творчого вдосконалення професійних умінь і навичок («Від А до Я», мозкова атака, ігрові ситуації).

III. Мотиваційні – методи діалогічної взаємодії учасників виховного процесу, за допомогою яких кожен визначає власну позицію у становленні до способів діяльності групи, окремих учасників, учителя, самого себе («Мої очікування», «Самооцінка», «Лист до самого себе», «Інтерв'ю»).

IV. Регулятивні – методи, завдяки яким встановлюються та приймаються певні правила діалогічної взаємодії учасників виховання («Виробимо правила», «Рахуймо разом») [4, с. 34 – 42].

Класифікація названих методів є досить умовною, оскільки жоден з них не є універсальним, оптимальність виховного процесу досягається через комплексне і системне застосування всіх означених методів, які можуть частково переплітатися і взаємодоповнюватися.

У виховному процесі початкової школи посідає використання таких форм і методів виховання громадянськості учнів, що передбачають добровільний вибір особистістю поведінки, котра відповідає таким важливим категоріям, як обов'язок, ініціативність, дисциплінованість, самостійність, вимогливість, принциповість, активність.

Перелічити всі методи та форми виховної діяльності практично неможливо. На нашу думку, використання цих та інших традиційних та

інтерактивних методів громадянського виховання, повинні стати у пригоді кожному, хто розуміє, що виховання підростаючого покоління, а особливо молодших школярів, процес складний, довготривалий, вимагає від педагога, вихователя постійного творчого пошуку, підвищення власного професійного рівня та вдосконалення методики практичної реалізації поставлених завдань.

Література:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн.1 : Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: [наук. видання] / І.Д. Бех – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
2. Волкова Н.П. Педагогіка : Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002 – 576 с.
3. Ігнатенко П.Р., Поплужний В.Л., Косарева Н.І., Крицька Л.В. Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти : [навч.-метод. посіб.] / П.Р.Ігнатенко, В.Л.Поплужний, Н.І.Косарева, Л.В.Крицька. – К. : ВЗМН, 1997. – 252 с.
4. Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / Упоряд. Л.Галіцина. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2005. – 128 с.
5. Іова В.Ю., Люріна Т.І. Формування громадянської культури особистості : [навч.-метод. посіб.] / В.Ю. Іова, Т.І. Люріна - Кам'янець-Подільський : Абетка, 2003. – 172 с.
6. Концепція розвитку загальної середньої освіти // Освіта України. – 2001. - № 33. – С. 8-11.
7. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : [навч. посіб. для студ.] / Н.Є. Мойсеюк. – 2 – ге вид. – К. : Гранмна, 1999. – 350 с.